

Ситник О. І., викладач кафедри іноземних мов та методик їх навчання, аспірант кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

У статті визначаються основні тенденції розвитку освіти дорослих в Європі, зокрема у Великобританії. Розглядається можливість застосування англійського досвіду стосовно модернізації системи освіти дорослих в Україні.

Ключові слова: *освіта дорослих, тенденції розвитку, андрагогіка, європейський досвід.*

Особливою ознакою сучасності є невинне зростання темпів та шляхів розвитку науки та техніки, що створює необхідність систематичного оновлення професійних знань фахівців. На початку ХХІ ст. актуальності набуває освіта дорослих як системний чинник суспільного прогресу і розвитку особистості.

На сьогоднішній день освіта дорослої людини є нагальною необхідністю, що покликана не тільки гарантувати професійну зайнятість, а й забезпечити всебічний розвиток та самовдосконалення особистості. Навчання протягом усього життя є необхідним не тільки з точки зору конкурентоспроможності та отримання робочого місця, а й з точки зору соціального згуртування суспільства, активної громадянської позиції та особистого розвитку людини.

Різні країни Європи розробляють завдання, зміст та шляхи здійснення освіти дорослих як складової частини неперервної освіти або освіти впродовж життя. Представляють особливий інтерес національні організації окремих країн у сфері освіти дорослих: 1. Національний Інститут з питань неперервної освіти дорослих у Англії та Уельсі (National Institute of Adult Continuing Education England and Wales); 2. Німецький Інститут з освіти дорослих (German Institute for Adult Education); 3. Ірландська Національна Асоціація з освіти дорослих (The Irish National Association of Adult Education, Dublin, Ireland)[7].

Тенденції розвитку освіти дорослих на національному рівні досліджують багато українських науковців, зокрема І. А. Зязюн, В. С. Ледньов, Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєва, Г. Г. Філіпчук, С. І. Змеєв, Л. Є. Сігаєва.

Метою цієї статті є визначення основних тенденцій розвитку освіти дорослих в Європі на прикладі Великобританії та можливість застосування англійського досвіду стосовно модернізації системи освіти дорослих в Україні.

Освіта дорослих знаходить широке термінологічно-конкретизуюче визначення у позиціях науковців різних країн, проте згідно з визначенням Комюніке Європейської Комісії «навчанням дорослих можна вважати всі форми такого навчання, в якому беруть участь дорослі після того, як вийшли з освітньо-підготовчої системи (навіть при отриманні освіти, наприклад, третього ступеня (вищого)». А представлений проект Концепції освіти дорослих в Україні висвітлює це поняття наступним чином: «Освіта дорослих — пролонгований процес і результат розвитку людини (особистості, громадянина, індивідуальності, фахівця), що відбувається упродовж усього життя, завдяки якому дорослі розвивають свої здібності або підвищують професійну кваліфікацію» [4].

Освіті дорослих присвячений окремий розділ педагогіки — андрагогіка. Поняття «андрагогіка» було введено у науковий обіг в 1833 р. німецьким істориком педагогіки А. Каппом. Вибудоване по аналогії зі словом «педагогіка», воно має грецьке походження (*андрос* — чоловік, людина; *агогейн* — вести). Якщо перекладати буквально, андрагогіка — це «ведення дорослої людини» (людиноведення). Оскільки термін породжений педагогічною дійсністю, мова йде про ведення з допомогою освіти [3, 5].

Андрагогіка — це теорія навчання і виховання молоді, яка дозріває, росте, тобто охоплює різні категорії дорослих людей. За визначенням відомого вченого-андрагога Люціяна Туроса, це — наука про «навчання, самонавчання, виховання, самовиховання дорослих, яка свої теоретичні узагальнення і нормативні положення будує на двох джерелах знання: на доробку гуманістичних і соціальних наук, а також на власних дослідженнях дорослих в освітніх ситуаціях» [9].

Однак спочатку цей термін не набув поширення. У започаткуванні досліджень з андрагогіки велика заслуга Євгена Росенстока (Eugen Rosenstock) — професора університету в Берліні, а також Хенріка Гансельманна (Heinrich Hanselmann) — професора університету в Цюріху.

Важливим етапом у розвитку андрагогічної думки стало започаткування емпіричних досліджень й міжнародна співпраця з цього напрямку. У 1918 р. у Лондоні було засновано перше Світове товариство освіти дорослих. У 1928 р. у Гамбурзі відбулася перша Світова конференція освіти дорослих. У ній брали участь представники понад 300 освітніх організацій з 33-х країн різних континентів світу [5].

Освіта дорослих в Англії пройшла тривалий та суперечливий шлях еволюції від елементарних форм (читання, письмо, лічба) до комплексних (поєднання різних форм та рівнів освіти). Теоретичні засади концепції освіти дорослих були закладені англійськими вченими на по-

чатку ХХ століття, що зумовило становлення системи освіти доросли. Англії як об'єкта державного регулювання з чітко вираженою децентралізацією управлінських повноважень.

Російський дослідник О. В. Топоркова вважає, що основними тенденціями історичного розвитку освіти дорослих у Великобританії виступають: 1) зміна пріоритетних напрямів: додаткова гуманітарна освіта поступово поступилася своєю провідною позицією додатковій професійній освіті; 2) зміна значення основних провайдерів: якщо на початку розвитку додаткової освіти дорослих основними провайдерами були добровільні організації і меценати, а також місцеві органи влади, то на сучасному етапі більшої ваги набувають університети, коледжі подальшої і вищої освіти, а роль місцевих органів влади і добровільних організацій зменшується; 3) зміна політики уряду Великобританії: від принципового невтручання у справи місцевих органів влади з питань освіти до централізації управління додатковою освітою дорослих; 4) розширення вікових меж людей, що одержують додаткову освіту; поява і розвиток у зв'язку з цим нових напрямів — університетів «третього» і «четвертого» віку; 5) розширення різноманітності форм здобування додаткової освіти дорослих (розвиток формальних і неформальних структур, посилення розвитку дистанційної додаткової освіти; 6) зростання суспільної і особової значущості додаткової освіти дорослих [7].

Основними тенденціями розвитку освіти сьогодення Англії є:

— централізація системи освіти дорослих через введення національних стандартів базової та професійної освіти, національних кваліфікаційних шкал для професійної та вищої освіти, делегацію управлінських повноважень від місцевих до центральних урядових одиниць;

— заохочення розвитку державно-приватно-громадського партнерства шляхом реалізації нового механізму фінансування з активним залученням недержавних та громадських фінансових ресурсів, введення податкових пільг, освітніх кредитів, індивідуальних грантів, спеціальних навчальних відпусток, надання управлінських повноважень представникам громадських та волонтерських організацій, професійних спілок, бізнесових структур тощо;

— модернізація змісту навчальних програм: від підготовки працівників вузької спеціалізації до виробництва фахівців широкої компетенції, клієнтоорієнтованість змісту та структури навчальних курсів, запровадження дистанційних технологій навчання [2].

Так як Україна тривалий час входила до складу Російської імперії, ми будемо розглядати розвиток освіти дорослих в Україні у цьому контексті. Передумови розвитку освіти дорослих в Україні беруть свій початок з епохи розвитку російського просвітництва ХVIII ст., коли

в його надрах у процесі розвитку культурно-освітніх структур, гуманістичної літератури зароджувалася філософська демократична суспільна думка щодо саморозвитку людини як суб'єкта пізнання, діяльності, соціальних відносин тощо. У XVIII ст. здійснюється перехід до загальнодержавної системи народної освіти Російської імперії, активна розбудова якої протягом XIX ст. відчутно позначилася і на розвитку освітньої справи в Україні [1, 189]. Як зазначає історик педагогіки О. В. Сухомлинська, перші світські школи виникли в Україні за часів входження її земель до складу Російської імперії за царя Петра Першого (XVIII ст.) [6, 9].

Наша країна має певний історичний досвід у сфері аналізу міжнародного освітнього руху, громадських організацій та освіти дорослих. Українська педагогіка була однією із перших у розробленні андрагогіки. У другій половині XIX — на початку XX ст. активну науково-дослідницьку роботу вела Х. Д. Алчевська, розробляючи дидактико-методичні засади освіти дорослих у недільних школах. Теорію просвітницької діяльності для дорослих людей розробляв у 10–20 роках XX ст. директор гімназії Рідної школи в Рогатині, засновник загальноосвітнього Селянського університету для дорослих М. Галущинський, який своєю організаторською працею, пропагандою, науковими роботами і студіями започаткував освіту дорослих поколінь і став першим українським ученим-андрагогом [8].

Початок реформування системи освіти дорослих в Україні розпочався з прийняттям в Україні законодавчих актів, в яких викладено положення щодо структурних та змістових змін в цій галузі: законів України «Про освіту» (1991), «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про вищу освіту» (2002), а також програми економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» на 2010–2014 роки за напрямом «Реформа системи освіти».

Проте аналіз практики освіти дорослих в Україні свідчить, що реформування галузі здійснюється занадто повільними темпами. Ситуація у сфері освіти характеризується невідповідністю якості освіти дорослих сучасним вимогам: не створено сучасної законодавчої бази, не використовуються можливості соціального партнерства, не усвідомлюється потенціал неформальної та інформальної освіти дорослих, не розроблено андрагогічні засади навчання дорослої людини.

Одним із шляхів вирішення зазначених проблем є врахування загальних тенденцій європейського розвитку освіти дорослих, результатів міжнародних досліджень, прогресивних ідей зарубіжного досвіду.

У цьому контексті вивчення досвіду Великобританії з розбудови системи освіти дорослих викликає значний інтерес і може стати важ-

ливим джерелом всебічного осмислення й творчого використання його позитивних ідей, зокрема:

— орієнтація нової парадигми освіти дорослих на неперервність освітньої діяльності у контексті міжнародно визнаних концепцій «освіти упродовж життя» та «суспільства, що навчається». Відродження неформальних закладів освіти дасть можливість чергувати формальну та неформальну навчальну діяльність і таким чином задовольняти різні (соціальним, культурним, економічним, моральним, громадянським) потреби людини та суспільства;

— відхід від крайніх форм централізації в управлінні системою освіти дорослих, адміністративна свобода у прийнятті рішень на місцевому та регіональному рівнях;

— перегляд системи фінансування освіти дорослих: збільшення обсягів державного інвестування з метою створення ефективного механізму фінансового стимулювання, активного залучення додаткових альтернативних джерел фінансування;

— докорінна реорганізація структури формальної освіти дорослих з метою надання їй більшої гнучкості, що дозволить поетапно, частинами здобувати бажану спеціальність і, за власним бажанням, легко «рухатися» в межах освітньої системи без втрати темпів навчання та попередніх навчальних досягнень;

— широке використання дистанційних форм навчання з активним зверненням до сучасних інформаційних технологій. На сьогодні дистанційне навчання є найбільш оптимальною формою навчання дорослих, яке дозволяє реалізувати концепцію неперервної освіти дорослих та суспільства, що навчається, розширивши при цьому до максимуму коло людей, які мають доступ до освітніх ресурсів, та скоротивши до мінімуму і матеріальні витрати споживачів освітніх послуг, і державні кошти [2].

Тому вивчення й узагальнення англійського досвіду щодо розвитку освіти дорослих дає можливість сформулювати адекватне уявлення про характер загальних проблем і тенденцій, що мають місце в європейському освітньому просторі.

ДЖЕРЕЛА

1. Дмитриченко М. Ф. Вища освіта і Болонський процес : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Ф. Дмитриченко, Б. І. Хорошун, О. М. Язвінська, В. Д. Данчук. — К. : Знання Укр., 2006. — 440 с.

2. Коваленко С. М. Особливості державного регулювання та реформування вищої освіти дорослих в Англії на сучасному етапі : Педагогічні науки : зб. наук. пр. / С. М. Коваленко // — Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. — С. 15–21.

3. Колесникова И. А. Основы андрагогики : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Колесникова И. А., Марон А. Е., Тонконогая Е. П. и др. ; под ред. И. А. Колесниковой. – М. : Изд. центр «Академия», 2003. – 240 с.
4. Лук'янова Л. Б. Концептуальні положення освіти дорослих / Л. Б. Лук'янова. – [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.rusnauka.com/Page_ru.htm
5. Ничкало Н. Андрагогіка в системі педагогічних наук /Н. Ничкало // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – Вип. 1. – 2009. – С. 7–20.
6. Сухомлинська О. Рефлексії про генезу духовності в контексті виховання: на шляху до синтезу парадигм / О. Сухомлинська // Історико-педагогічний альманах. – К., 2005. – Вип. 1. – С. 5–29.
7. Фольварочний І. В. Гуманістичні тенденції євроінтеграційного розвитку освіти дорослих на сучасному етапі. – [Електронний ресурс] // е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». – 2009. – Вип. 2. – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n2_2009_st_8/. – Загол. з екрану.
8. Фольварочний І. В. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні та країнах Європейського Союзу / І. В. Фольварочний // Наукові записки. Сёр.: Педагогіка. – 2009. – № 2. – С. 14–20.
9. Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom IV. P. Wydawnictwo Akademickie «ak». Warszawa, 2005. – 1295 s.

В статье определяются основные тенденции развития образования взрослых в Европе, в частности в Великобритании. Рассматривается возможность применения английского опыта модернизации системы образования взрослых в Украине.

Ключевые слова: обучение взрослых, тенденции развития, андрагогика, европейский опыт.

This article determines the basic trends of development of Adult Education in Europe, particularly in Britain and examines the opportunity of English experience application to modernize the system of education for adults in Ukraine.

Keywords: Adult education, trends of development, andragogy, European experience.